

УДК 340.12:341.231.14

АНДРУЩЕНКО О.П., аспірантка кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ В РЕЗУЛЬТАТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

***Анотація.** У статті акцентується увага на правах та свободах людини в умовах глобалізаційних процесів. Аргументується, що цифровізація здійснює серйозний вплив на фундаментальні права людини та їх правове регулювання. Із розвитком цифрових технологій виникають так звані цифрові права: право на анонімність, право на захист персональних даних, право на цифрову освіту та доступ до цифрових знань; права, пов'язані із захистом генетичної інформації; права на участь в обороті майна в цифровій сфері тощо. Аналізуються актуальні питання забезпечення та порушення основоположних прав і свобод людини і громадянина у зв'язку з застосуванням інформаційних технологій.*

***Ключові слова:** права людини, цифрові права, глобалізація, інформаційне суспільство, інформаційні технології, цифрові технології, цифрові трансформації.*

***Summary.** The article emphasis is placed on human rights and freedoms in the context of globalization processes. It is argued that digitalization has a serious impact on fundamental human rights and their legal regulation. With the development of digital technologies, so-called digital rights arise: the right to anonymity, the right to protect personal data, the right to digital education and access to digital knowledge; rights related to the protection of genetic information; rights to participate in the turnover of property in the digital sphere, etc. Current issues of ensuring and violating the fundamental rights and freedoms of a person and a citizen in connection with the use of information technologies are analyzed.*

***Keywords:** human rights, digital rights, globalization, information society, information technologies, digital technologies, digital transformations.*

Постановка проблеми. Розбудова України як демократичної, правової, соціальної держави неможлива без розвитку права, його вдосконалення, системного втілення та адаптування до глобалізаційних змін світу. Саме тому трансформація правової системи, підвищення рівня правової культури, подолання правового нігілізму є актуальними проблемами сучасності, які перебувають у центрі обговорення громадськості та наукової спільноти України. Цифровізація чинить серйозний вплив на фундаментальні права людини і їх правове регулювання.

Система прав людини буде змінюватися залежно від умов їх реалізації. З одного боку, цифрові технології надають позитивний вплив на здійснення прав людини, відкриваючи нові можливості для їх забезпечення та захисту, а також нові напрямки міжнародного співробітництва у цій сфері. Цифрова революція формує нові права в цифровому просторі Інтернету, інших інформаційно-комунікаційних технологіях, надає нові, часом несподівані аспекти реалізації основних прав і свободи людини. А з іншого боку, цифрові технології мають і негативний вплив, породжуючи нові загрози реалізації прав людини. Особливий негативний вплив має наявність цифрової нерівності між державами і всередині країн, що викликає певною мірою дискримінацію певних груп населення, бо люди не мають якісного доступу до цифрових технологій.

Сьогодні у світі триває етап цифровізації, який впливає на права, свободу та обов'язки населення. Відтак, дослідження дотримання, захисту та нормативного врегулювання забезпечення прав людини, завдяки своїй практичній спрямованості, набуває особливої значущості та актуальності.

Результати аналізу наукових публікацій свідчать, що дослідження за темою прав і свобод людини характеризуються крайнім розмаїттям. Однак виняткового значення ця тема набуває на тлі очевидного інтересу і необхідності у детальному висвітленні теоретичних та практичних перспектив розуміння прав і свобод людини в епоху інформаційних технологій. Зокрема, серед дослідників, вплив глобалізаційних змін на суспільство, права людини досліджували: О. Дзьобань, В. Настюк, В. Белєвцева [1], М. Хаустова [2], Ю. Разметаєва [3], О. Петришин, О. Гиляка [4], О. Дашковська [5], Т. Карчева, Д. Огородня, В. Опенько [6] та інші.

Проте, сьогодні в Україні недостатньо уваги приділяється комплексному дослідженню порушенню прав людини у контексті глобальних трансформацій та цифровізації з філософської сторони. Таке комплексне дослідження необхідне для визначення й обґрунтування світоглядно-методологічного підґрунтя теорії та практики забезпечення прав людини в умовах глобальних трансформаційних процесів, що супроводжуються й детермінуються інформогенезом.

Мета статті є визначення проблем захисту прав людини у зв'язку із змінами у глобалізаційних процесах та розвитку інформаційного суспільства, викликаного впливом цифровізації на суспільні процеси.

Виклад основного матеріалу. Людство давно усвідомило необхідність закріплення основних прав людини з метою їх забезпечення всіма державами світу в умовах глобалізаційних процесів. У зв'язку з цим було прийнято низку основоположних міжнародно-правових актів, серед яких особливе місце займає Загальна декларація прав людини 1948 р., у якій визначено, що “кожна людина має право на соціальний та міжнародний порядок, при якому права та свободи, які викладені в Декларації, можуть бути повністю здійснені” [7].

Глобалізація прав людини – це універсалізація позитивного світового досвіду в галузі прав людини, визнання та закріплення універсального статусу прав та свобод людини, їх захисту на міжнародному рівні. В умовах глобалізації конкретні культури, піддаючись змінам, починають активно їм протидіяти, прагнучи зберегти свою ідентичність. Зі свого боку місцеві, культурні особливості, представлені, в тому числі, у персональних, локальних мережах, впливають на характер виникнення суспільства, яке продукує саму глобалізацію, глобальні віртуальні мережі. Проте, варто зауважити, що в умовах глобалізації, актуальною постає проблема інформаційної приватності життя людини та потреби захисту інформаційної і національної безпеки громадян. У контексті глобалізаційної проблематики цілком доцільно погодитися з точкою зору М. Хаустової, яка зазначає, що “глобалізація є економічним процесом, що включає соціальний, політичний, екологічний, культурний та правовий аспекти, які впливають на здійснення у повному обсязі всіх прав людини і основних свобод” [2, с. 56].

Слушною також є думка О. Дашковської стосовно того, що “глобалізаційні процеси є закономірним продуктом розвитку цивілізації, які зумовлюють видозміни соціально-ціннісних орієнтирів, трансформують аксіологічні аспекти політичної та економічної сфер. Права людини були, є й будуть відображенням різноманітних процесів, що відбуваються в суспільстві та природі, відображенням різноманітних інтересів, потреб людей, які виникають у зв'язку з цими процесами” [5, с. 37].

Як зазначає О.В. Чумак, “в епоху глобалізації з’являються нові реальні і потенційні суб’єкти порушення прав людини, тому захист цих прав вимагає не тільки осмислення нової ситуації, що склалася в цій сфері суспільних відносин, а й переосмислення колишнього уявлення про механізм забезпечення та захисту прав людини” [8, с. 27-28].

Використання цифрових технологій породило процеси революційних перетворень у сучасному суспільстві – так звану цифрову революцію, цифрову трансформацію суспільних відносин, яка виражається в застосуванні сучасних цифрових технологій в різних сферах діяльності людини. Як фактор динамічного розвитку цифрова революція спричинила створення цифрової економіки, формування інститутів цифрового права, нової конфігурації соціальних відносин на базі використання соціальних мереж, Інтернету, інших інформаційно-комунікаційних технологій. Однак у цифровому світі значно трансформувалася і система цінностей, причому, далеко не завжди у позитивному контексті.

Отже, сучасні інформаційно-технологічні процеси є невід’ємною частиною сучасного світу, вони значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства. Оскільки, застарілі методи вже не відповідають нинішнім вимогам захисту прав людей і не підлягають тенденціям стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, то це спонукає до впровадження інноваційних методів адаптування цих технологій в законодавчий процес.

Відповідно до п. 3 Положення про Міністерство цифрової трансформації України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 18.11.19 р. № 856, існує чіткий перелік сфер реалізації діяльності Міністерства, яким визначено напрями розвитку цифрових прав громадян [9].

На думку Ю. Разметаєвої, “термін “цифрові права людини” охоплює фактично два розуміння. У першому ним називають усі ті права, здійснення та захист яких тісно пов’язаний сьогодні з використанням цифрових інструментів або має суттєву онлайн-складову. У другому – лише ті права, які виникають або починають претендувати на статус фундаментальних у цифрову епоху. Тому до цифрових відносять і такі фундаментальні права, як свобода вираження думки і слова, приватність, право на інформацію, право на участь в управлінні державними справами тощо, і такі, як право бути забутим, право на анонімність чи навіть право на Інтернет” [3, с. 21].

Серед найбільших проблем захисту цифрових прав людини, зокрема персональних даних, можна виділити такі: недосконалість законодавства, складнощі правозастосування, відсутність належного контролю за застосуванням законодавства, низький рівень обізнаності населення про право на захист персональних даних.

Сприяння підвищенню в Україні рівня захисту персональних даних та реалізації права на приватність є одним з пріоритетних напрямів діяльності Ради Європи в Україні. 28 січня 1981 року було прийнято першу міжнародну угоду в сфері захисту персональних даних – Конвенцію Ради Європи “Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних” (далі – Конвенції РЄ № 108). Згідно з Конвенцією РЄ № 108, сторони зобов’язані вжити необхідних заходів у своєму внутрішньому законодавстві для застосування принципів, які вона встановлює, для забезпечення поваги на своїй території основних прав людини всіх осіб щодо обробки персональних даних.

У травні 2018 року Протоколом Ради Європи CETS № 223, було внесено зміни до зазначеної Конвенції. Модернізована Конвенція РЄ № 108+ врахувала розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та правила Загального регламенту про захист даних (GDPR) у ЄС, з’явилася нова термінологія тощо.

Особливо вразливим в епоху цифрової трансформації стає право на приватність (“privacy”), яке є одним із головних прав, які втілюють свободу людини у її негативному розумінні, тобто свободу від втручання ззовні. В контексті порушення права на приватність, зазвичай говорять про порушення ще двох прав людини – право на свободу висловлення (Резолюцією Парламентської асамблеї Ради Європи № 1877 було закріплено свободу слова та інформації в Інтернеті та онлайн ЗМІ [10]) та право мирних зборів (ст. 20 Загальної декларації прав людини та ст 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Людина, яка знає, що за нею можуть стежити, скоріш за все, буде більш обережною у висловлюваннях та буде брати менш активну участь у громадському житті. Зокрема, право на свободу висловлення порушується через тимчасове або постійне припинення дії акаунтів у соцмережах за допомогою фільтрів, що відстежують дописи, які штучний інтелект визначає як такі, що порушують права інших людей: булінг, дискримінацію за національністю, релігією тощо. Право на приватність, конфіденційність та захист персональних даних є основоположним правом людини, яке отримало нову та особливу актуальність з поширенням і розвитком інформаційних технологій. Саме це право нам гарантує Закон України “Про захист персональних даних” [11]. Відповідно до статті 5 вказаного Закону, основними суб’єктами загального забезпечення кібербезпеки у межах всієї держави є: Президент України, який здійснює координацію діяльності у сфері кібербезпеки як складової національної безпеки України, через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України; Національний координаційний центр кібербезпеки, як робочий орган Ради національної безпеки і оборони; Кабінет Міністрів України.

У свою чергу, як зазначають О. Петришин та О. Гиляка, “в сучасній науковій літературі виокремлені та досліджуються такі нові права: право на Інтернет, право на анонімність, право на захист персональних даних, право на цифрову освіту та доступ до цифрових знань; права, пов’язані із захистом генетичної інформації; права на участь в обороті майна в цифровій сфері тощо” [4, с. 18].

Згідно з позицією деяких вчених право на Інтернет є онлайн-формою права на доступ до інформації та її розповсюдження та включає обов’язок держав забезпечити розвиток інформаційної інфраструктури та комунікацій; створити ринок, ціновий поріг якого зробить Інтернет-ресурси доступними; забезпечити свободу доступу до інформації на Інтернет-ресурсах у цілому або на конкретних веб-сайтах, за винятком окремих випадків [12; 13].

Як правило, в міжнародно-правових актах, національних конституціях і законах, а також у судовій практиці право на доступ до Інтернету розглядається передусім як умова і гарантія реалізації традиційних прав людини. Разом із тим, з урахуванням особливої значущості Інтернету для здійснення значної кількості прав людини, розвитку демократії та громадянського суспільства, транспарентності державного управління тощо доступ до нього все частіше визнається вченими як самостійне право людини.

З точки зору В. Володовської та М. Дворового, “право на доступ до Інтернету як право кожного вільно користуватись безпечним та відкритим Інтернетом має охоплювати два аспекти. Перший аспект – заборона державам необґрунтовано обмежувати доступ до Інтернету, зокрема здійснювати відключення Інтернету в усій країні чи окремих регіонах. Блокування доступу окремих осіб до Інтернету може бути виправданим, але лише за вагомих підстав. Другий аспект цього права зобов’язує держави вживати усіх розумно можливих заходів для забезпечення максимального доступу своїх громадян до Інтернету. Наприклад, розробити та впроваджувати

конкретну та ефективну політику задля того, щоб Інтернет був широко доступним, відкритим та надавався за помірну плату для всіх груп населення” [14, с. 9-10].

У Резолюції Ради ООН із прав людини “Про сприяння, захист та здійснення прав людини в Інтернеті” від 05.07.12 р. міститься заклик до всіх держав: “Сприяти та полегшувати доступ до Інтернету та міжнародного співробітництва, спрямованого на розвиток засобів масової інформації та засобів зв’язку у всіх країнах” [15].

Реалізація права на свободу вираження поглядів в Інтернеті охоплює принаймні такі принципи: ніхто не має бути змушений діяти чи висловлюватися всупереч своїм переконанням; право шукати й отримувати інформацію означає не лише те, що держава не повинна чинити перешкод тоді, коли особа сама шукає інформацію онлайн, але й в окремих випадках має сприяти доступу до такої інформації, наприклад, відповідати на інформаційні запити громадян; право поширювати інформацію та ідеї. Це право містить у собі не лише поширення нейтральної інформації, але й поширення висловлювань, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти. Але лише за умови, що вони не порушують інших прав і свобод, а також не є незаконними [16].

Так, В. Серьогін розглядає анонімність як елемент приватності. Він вважає, що “право на анонімність полягає в гарантованій законом можливості фізичної особи вступати в суспільні відносини, не ідентифікуючи себе (залишаючись “пересічним громадянином”), а також вчиняти будь-які дії, спрямовані на уникнення своєї ідентифікації з боку інших осіб. При цьому не йдеться про повну втрату своєї індивідуальності, навпаки: в результаті анонімізації доволі часто виявляється неповторна особистість із власним внутрішнім світом. Активна форма передбачає вчинення певних дій з метою уникнення ідентифікації, при пасивній формі особа не повідомляє власного імені” [17, с. 155].

Як слушно зазначають вчені В. Брижко та В. Пилипчук, “з правової точки, можливо, більш-менш точний сенс “privacy” – це право на недоторканність приватного життя, тобто “право на себе”, що спрямовано на можливість людини “бути залишеною у спокої”. Хоча зрозуміло, що такі визначення зазвичай прийнятні для англо-саксонській прецедентної правової системи, але занадто широкі для застосування у романо-германській системі щодо предметно-нормативної практики, так як не визначають сутність ознак предметного захисту та не відповідають на питання – що для людини становить його втрата. Останнє важливо тому, що втрата або погіршення недоторканності приватного життя створює умови іншим здійснювати надмірну владу над психологічним, соціальним, економічним благополуччям та здоров’ям людини” [18, с. 35].

Користувачі Інтернет повинні мати право користуватись технологіями, що забезпечують анонімний доступ до мережі та анонімне розміщення матеріалів (блоги, коментарі) в Інтернет. Так, анонімність має на меті унеможливити ідентифікацію особи, тобто забезпечити її право на захист персональних даних. У п. 10 Директиви 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради “Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних” передбачено принцип невтручання в особисте життя, що передбачено і ст. 8 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та загальними принципами права Співтовариства.

Як зазначає К. Задирака, “анонімність створює цінні можливості для користувачів Інтернету: захист приватного простору в часи повсюдної публічності, створення альтернативних образів себе, вихід на комунікацію за допомогою маски для осіб із психологічними чи іншими проблемами у спілкуванні. Разом із тим анонімність може мати й умовно негативні наслідки: безкарність зумовлює поширення образливих

висловів, використання мови ненависті, дозволяє зануритись у негативне, заборонене, а часто й злочинне з юридичного та морального погляду” [19, с. 15].

Постановою Кабінету Міністрів України “Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства” від 28.11.12 р. № 1134 визначено декілька показників, що можна віднести до таких, які певною (але недостатньою) мірою дають можливість вимірювати рівень цифрових навичок та компетентностей в Україні. До початку 2018 року термін “цифрові навички та компетентності” взагалі не згадувався в офіційно прийнятих нормативно-правових актах в Україні. Певний прорив у даному контексті відбувся після затвердження Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.18 р. № 67-р. у “Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки”, яка окреслила більш конкретні кроки у напрямі розбудови системи для підвищення цифрової грамотності населення України. Створення та виконання національної програми навчання загальним і професійним цифровим компетентностям та знанням зазначено як одне з пріоритетних завдань на шляху до прискореного розвитку цифрової економіки. Відповідно до “Програми діяльності Кабінету Міністрів України”, затвердженої Постановою КМУ від 29.09.19 р. № 849, Міністерство цифрової трансформації, зокрема, має забезпечити досягнення мети: “Українець, який хоче мати цифрові навички, може їх вільно набути”.

Отже, в умовах відсутності належної нормативної бази в Україні все ж відбувся певний прорив у даній сфері після створення Міністерства цифрової трансформації та запуску у 2019 році національної освітньої платформи з цифрової грамотності “Дія: Цифрова освіта”. Так, Міністерство цифрової трансформації України та Українська бібліотечна асоціація уклали меморандум про співпрацю, згідно якого бібліотеки України стануть хабами проекту “Дія. Цифрова освіта” і запропонують усім охочим доступ до безкоштовного навчання на національній онлайн-платформі з цифрової грамотності. У рамках співпраці з Міністерством молоді та спорту України молодіжні центри висловили ініціативу долучитися до проекту “Дія. Цифрова освіта” та також стати хабами цифрової освіти [20 – 24].

Важливу роль у регулюванні прав, пов’язаних із захистом генетичної інформації відіграє Регламент 2016/679 Європейського Парламенту і Ради “Про захист фізичних осіб у зв’язку з обробкою персональних даних та про вільне переміщення таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний Регламент про захист даних)” (далі – Регламент) від 27 квітня 2016 року [25], який набрав чинності з 25.05.2018 р. Особливість даного акта полягає в тому, що він є універсальним документом, обов’язковим до застосування усіма державами-членами ЄС. Регламент містить керівні засади для процесу оброблення персональних даних фізичних осіб із метою уникнення чи мінімізації загроз порушення приватності особи. Особливий наголос у Регламенті зроблено на необхідності забезпечення охорони генетичної інформації, яка вважається невід’ємною складовою частиною системи персональних даних особи.

Поняття генетичних даних визначене в п. 34 Регламенту як персональні дані особи, що стосуються її спадкових чи набутих генетичних характеристик та впливають із аналізу біологічного зразка фізичної особи. Важливим також є положення п. 53 Регламенту, яке, зокрема, наголошує на особливій чутливості спеціальних категорій персональних даних, які, відповідно, вимагають більшого захисту та можуть підлягати обробленню виключно для медичних потреб, а також в інтересах носіїв цих даних чи суспільства в цілому, при цьому держави-члени відповідно до ч. 4 ст. 9 Регламенту зобов’язані забезпечувати дотримання наявних та/або запроваджувати додаткові умови,

в тому числі обмеження щодо оброблення генетичних даних, біометричних даних чи даних про стан здоров'я.

Закон України “Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині” [26], зокрема ст. 11, регулює питання створення та функціонування Єдиної державної інформаційної системи трансплантації, яка створюється з метою інформаційного забезпечення надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної із трансплантацією, та містить визначений цією статтею набір мінімальних даних – відомостей, що є інформацією з обмеженим доступом про донорів, реципієнтів, характеристику анатомічних матеріалів, які збираються, обробляються та захищаються у визначеному законом порядку.

Отже, вітчизняний досвід свідчить, що покоління прав людини еволюціонують разом з розвитком цифрових технологій. Сфера дії раніше існуючих прав розширюється, з'являються нові права. Реальність змінюється сьогодні набагато швидше, аніж у попередні часи: трансформуються інтереси, здійснюється перегляд сутності й змісту благ, формуються нові ціннісні установки, перманентно оновлюється технологічний вигляд культури і пов'язані з інформаційним середовищем потреби людей. Процес цифровізації незворотній і на сьогодні існує значна кількість колізій у законодавстві, які необхідно врегулювати.

Дослідники процесів глобалізації зауважують, що такі інституції, як держава і право, по-перше, посідають чільне місце в структурі цивілізаційного розвитку, оскільки є компонентами як національних, так і світової систем; по-друге, вони належать до компонентів, що найбільше піддаються модифікаціям. Характер, темпи розвитку цих національних інститутів є не лише показником загальних змін світоустрою, а й перспективним орієнтиром для нових моделей державних форм у глобалізованій системі [27, с. 1].

На відміну від європейських країн, стан законодавства в нашій державі знаходиться лише на початковому етапі на шляху до унормування нового типу правовідносин за умови застосування нових технологій у різні сфери та потребує його удосконалення та гармонізації з європейським. Механізм забезпечення прав і свобод охоплює заходи політичного, економічного, організаційно-технічного, адміністративного, соціально-психологічного, інформаційного та юридичного характеру, які в сукупності дозволяють успішно реалізувати права і свободи. Оскільки права та свободи людини і громадянина класифікуються за певними сферами діяльності, то і заходи зі створення умов для здійснення прав і свобод мають здійснюватися за відповідними напрямками: політичними, економічними, адміністративними, соціальними, інформаційними, юридичними тощо. Або, якщо право передбачає механізм забезпечення його у суміжних декількох сферах, то тоді такі заходи повинні в сукупності дозволити успішно реалізувати права і свободи. Цей механізм здійснюється у формі використання, виконання, дотримання та застосування прав і свобод.

Однак, сьогодні права людини потребують нового рівня захисту, зокрема, у зв'язку з численними проблемами у сфері практики застосування інформаційних технологій. Дуже часто технології, які запроваджені для покращення побуту людей, передбачають збір персональної інформації про користувачів. У майбутньому, результати аналізу цієї інформації можуть бути використані для ідентифікації особи за її вподобаннями та психологічними характеристиками, внаслідок чого людина піддається нав'язливому тиску контекстної реклами, що відображається, наприклад, у технології, використовуваній Google Maps. Фізичне перебування людини у певний момент часу у певному місці використовується для того, щоб вчасно надсилати пропозиції з метою

вплинути на її вибір при покупці або виборі ресторану, відвідуванні музею тощо. Також, стрімкий розвиток сучасних технологій зв'язку дозволяє, при використанні специфічних програмних засобів негласного зняття інформації, застосовувати загальнодоступні технічні засоби як засоби, передбачені переліком спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації. Зокрема, наприклад, як засоби для негласного аудіо-, відеоконтролю та спостереження за особою, річчю або місцем, засоби для негласного отримання інформації про місцезнаходження та/або переміщення особи, транспортних засобів чи іншого володіння особи, зокрема для негласного установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу зв'язку або засоби для негласного зняття інформації з електронних інформаційних систем. І якщо проблема застосування програмних засобів для негласного зняття інформації з електронних інформаційних систем не є новою і держава здійснює активну протидію таким видам діяльності, то проблеми використання програмних засобів негласного зняття інформації для спостереження за особою, річчю або місцем, для негласного отримання інформації про місцезнаходження та/або переміщення особи, транспортних засобів чи іншого володіння особи, а також для негласного установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу зв'язку нерозкриті і вирішені не повною мірою.

У наш час знання та інформація стали ключовими ресурсами у світовій спільноті. Підвищується суспільне значення і роль інформаційних відносин та інформаційної діяльності, що зумовило суттєве зростання необхідності правового врегулювання даної сфери. Упорядкованість інформаційних відносин, їх системність і динамізм є необхідними умовами функціонування і розвитку сучасного суспільства, тому важливе соціальне значення має така галузь науки, як інформаційне право, яке полягає у врегулюванні, впорядкуванні інформаційних відносин, наданні їм належної стабільності, створенні необхідних умов для реалізації інформаційних прав громадян і нормального існування громадянського суспільства. Інформація та цифрові технології сьогодні є головними ресурсами у соціально-економічних відносинах, а також, поряд з людським капіталом, відіграють дедалі важливішу роль у державному управлінні. Відбувається перерозподіл реальної влади у суспільстві від традиційних структур до центрів контролю інформаційних потоків, а рівень інформаційної підтримки державних установ суттєво впливає на економічний розвиток та політичну ситуацію у країні.

На думку Т. Карчевої, Д. Огородньої та В. Опенька, “розвиток цифрової економіки та становлення інформаційного суспільства зумовлюється переходом до формування електронного середовища економічних відносин та інформаційної взаємодії. Процеси розвитку та перетворення економіки на цифрову відбуваються під впливом таких чинників, як:

1) цифрові фінанси – запровадження цифрових технологій у банківський сектор економіки, електронні перекази, онлайн-платежі в електронній торгівлі, електронні торги, електронний державний бюджет, електронні державні закупівлі, державні соціальні допомоги (пенсії), цифрова валюта, мобільні гроші;

2) соціальні мережі – раціональна з економічного погляду взаємодія інноваційного продукту та бази для збору і розповсюдження інформації, яка супроводжується соціальними змінами;

3) цифрова ідентифікація – використання єдиної електронної системи, яка засвідчує особу для голосування, користування соціальними послугами, оплати комунальних платежів та ін.;

4) революція даних – перебування у фокусі уваги взаємопов'язаних інновацій щодо відкриття великих даних” [6, с. 17].

Веб-сайти, соціальні мережі дають можливість не лише отримувати інформацію, але й висловлювати свою думку щодо подій, що відбуваються. Таким чином цифровий простір розширює також можливість свободи вираження поглядів. Цифрові технології сприяють зміцненню взаємодії між державними органами та простими громадянами нашої держави, що має важливе значення і є одним із критеріїв оцінювання ефективності державної політики у галузі прав людини.

Дослідники Л. Захарченко, М. Хазрата, М. Григор'єва, у свою чергу, зазначають, що “розвитку цифровізації економіки сприяють проведення заходів із розроблення нового законодавства у секторі інформації та комунікаційних технологій в Україні, обговорення та прийняття нових стратегій цифрової трансформації, спрямованої на використання блокчейну, хмарних технологій, Інтернету тощо. В Україні наявний величезний потенціал щодо розвитку ринку мобільного та фіксованого ширококутного доступу, розвитку нових послуг” [28, с. 94].

Отже, у масштабах усього людства інформатизація стала інструментом глобалізації міжцивілізаційного конфлікту, дозволивши більш розвиненим та успішним в економічному плані країнам нав'язувати усьому світу свою систему цінностей. Відкритість, доступність та постійна наповнюваність інформаційних мереж виводить на порядок денний питання необхідності обмеження інформації, яка є соціально або економічно небезпечною. Не менш важливим є забезпечення захисту та безпеки персональних та інших видів даних.

Висновки.

У сучасну епоху повного впровадження цифрових технологій у життя людей змінюється не тільки те, що людина робить, але й те, які права вона має. Цифрові трансформації в суспільстві мають комплексний вплив на людину та стосуються всіх сфер її життя: особистого життя та об'єктів власності, споживчої поведінки, кількості часу, який приділяється роботі, відпочинку, освіті та сім'ї, принципів розвитку кар'єри тощо.

На сьогоднішній день вже можна стверджувати про встановлення нових прав людини та розширення їх змісту, йдеться про так зване “четверте покоління” прав людини. Концепція четвертого покоління прав людини є надзвичайно важливим соціокультурним та правовим досягненням на сучасному етапі розвитку суспільства. Дедалі більше вчених досліджує це явище, тому число фундаментальних напрацювань щодо окресленої проблеми невпинно зростає. При цьому спостерігаємо і збільшення неоднозначних та дискусійних позицій як у вітчизняній, так і зарубіжній правовій доктрині.

Отже, сучасні інформаційно-технологічні процеси змінюють реальність, в якій живуть люди. З часом ця реальність набуває віртуального характеру: образного, особистісного, метафоричного, проводить людину черговим витком спіралі розвитку і водночас повертає її у сферу архетипів і символів (чисел). У будь-якому разі беззаперечним залишається той факт, що визнання нових прав людини, розширення уже існуючого переліку – одна із тенденцій трансформаційного процесу правового статусу особи, що продиктовані вимогами та потребами сьогодення. Однак мало лише визнати ці права, важливо створити та забезпечити ефективні й дієві механізми їх реалізації.

Використана література

1. Дзьобань О.П., Настюк В.Я., Белєвцева В.В. Проблема захисту національних інтересів України у сфері державної безпеки в умовах геополітичних трансформацій ХХІ століття: монографія. Харків: Право, 2013. 295 с.
2. Хаустова М.Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації. *Вісник академії правових наук*. 2014. № 1. С. 54-64.
3. Разметаєва Ю.С. Цифрові права людини та проблеми екстериторіальності в їх захисті. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 18-23.
4. Петришин О.В., Гиляка О.С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник академії правових наук*. 2021. № 1. С. 15-23.
5. Дашковська О.Р. Еволюція прав людини під впливом процесу глобалізації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 27-29.
6. Карчева Т.Г., Огородня Д.В., Опенько В.А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки. *Фінансовий простір*. 2017. № 3(27). С. 13-23.
7. Загальна декларація прав людини: прийнята та проголошена в резолюції 217 А(III) Генеральної Асамблеї від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?Lang=ru#Text (дата звернення: 24.09.2022).
8. Чумак О.В. Інноваційна діяльність як чинник розвитку суспільства в умовах глобалізації: дис. ...канд. філософ. наук. Запоріжжя, 2015. 224 с.
9. Положення про Міністерство цифрової трансформації України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.19 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.09.2022).
10. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи 1877 (2012). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1466_rez_1877.htm (дата звернення: 24.09.2022).
11. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.10 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 24.09.2022).
12. Разметаєва Ю.С. Формування новітніх прав людини під впливом ІТ. *ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні*. Львів, 2018. URL: <http://aphd.ua/publication-567/> (дата звернення: 24.09.2022).
13. Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 266-271.
14. Володовська В., Дворовий М. Права людини онлайн: порядок денний для України. Київ: ГО “Лабораторія цифрової безпеки”, 2019. 56 с.
15. The United Nations Human Rights Council’s resolution on “The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet” of 5 July 2012. URL: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session20/Pages/ResDecStat.aspx> (дата звернення: 24.09.2022).
16. Володовська В. Заборони та свободи в інтернеті: як виглядатиме Декларація цифрових прав людини. URL: https://zmina.info/articles/zaboroni_ta_svobod_i_v_interneti_jiak_vigljadatime_deklaracija_cifrovih_prav_ljudini (дата звернення: 24.09.2022).
17. Серьогін В.А. Право на анонімність як елемент прайвесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 24 (1). С. 154-159.
18. Брижко В.М., Пилипчук В.Г. Приватність, конфіденційність та безпека персональних даних. *Інформація і право*. № 1(32)/2020. С. 33-46.
19. Задирака К.І. Анонімність як фактор культури віртуального простору. *Магістеріум. Культурологія*. 2015. № 59. С. 12-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_kul_2015_59_5 (дата звернення: 24.09.2022).
20. Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.12 р. № 1134. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1134-2012-%D0%BF> (дата звернення: 24.09.2022).

21. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.18 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.09.2022).

22. Проект Цифрова освіта. – (Офіційний веб-сайт “Міністерство та Комітет цифрової трансформації України”). URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/osvita> (дата звернення: 24.09.2022).

23. Бібліотеки стануть першими хабами проекту “Дія. Цифрова освіта”. – (Офіційний веб-сайт “Міністерство та Комітет цифрової трансформації України”). URL: <https://thedigital.gov.ua/news/biblioteki-stanut-pershimi-khabami-proektu-diya-tsifrova-osvita> (дата звернення: 24.09.2022).

24. Десятки молодіжних центрів із усієї України стали хабами цифрової освіти. – (Офіційний веб-сайт “Міністерство та Комітет цифрової трансформації України”). URL: <https://thedigital.gov.ua/news/desyatki-molodizhnikh-tsentriv-iz-usiei-ukraini-stali-khabami-tsifrovoi-osviti> (дата звернення: 24.09.2022).

25. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data and repealing Directive 95/46/EC. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3> (дата звернення: 24.09.2022);

Переклад “Пакету захисту даних” ЄС від 2016 р. див.: Сучасні правові стандарти Євросоюзу у сфері захисту персональних даних : / І. Майстренко – переклад з англ.; В. Брижко – переклад та редагування тексту. – (Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України). Київ: ТОВ “Видавничий дім “АртЕк”, 2018. 177 с.

26. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.18 р. № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 24.09.2022).

27. Співак В.М. Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації: монографія. Київ: Логос, 2011. 416 с.

28. Захарченко Л.А., Хазрат М.С., Григор’єв М.С. Стратегічні напрями формування інформаційного потенціалу підприємства в умовах цифрової економіки. *Modern Economics*. 2018. № 12. С. 93-99.

~~~~~ * * * ~~~~~